

УДК [37.013.42:371.134](1-87)

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ЗАРУБІЖНІЙ ТЕОРІЇ Й ПРАКТИЦІ

Кандидат педагогічних наук, доцент, Гуренко О. І.

Бердянський державний педагогічний університет, Україна, Бердянськ

В умовах інтеграції України до світового та європейського співтовариства, орієнтації вітчизняної системи вищої освіти на положення Болонського процесу актуалізується потреба узагальнення власного й вивчення зарубіжного досвіду в галузі полікультурної освіти та підготовки молоді до життя в умовах культурного різноманіття.

Метою статті є розгляд особливостей полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у зарубіжній теорії й практиці. Завдання статті полягає у визначенні мети, змісту й особливостей реалізації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вишах США, Великої Британії, Німеччини.

Вивчення досвіду полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у окремих країнах дозволило визначити її мету, зміст та особливості реалізації: врахування в системі професійної підготовки соціального запиту на відповідний рівень кваліфікації фахівців, у тому числі в контексті наявної полікультурної ситуації; введення в систему професійної підготовки педагога вивчення етнокультурного досвіду регіону й держави загалом; формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Ключові слова: багатокультурність, полікультурна освіта, професійна підготовка, соціальний педагог, євроінтеграція.

Гуренко О. І. Поликультурное образование будущих социальных педагогов в зарубежной теории и практике / Бердянский государственный педагогический университет, Украина, Бердянск

В условиях интеграции Украины в мировое и европейское сообщество, ориентации отечественной системы высшего образования на положения Болонского процесса актуализируется потребность в обобщении собственного и изучение зарубежного опыта в области поликультурного образования и подготовки молодежи к жизни в условиях культурного многообразия.

Целью статьи является рассмотрение особенностей поликультурного образования будущих социальных педагогов в зарубежной теории и практике. Задача статьи заключается в определении целей, содержания и особенностей реализации поликультурного образования будущих социальных педагогов в вузах США, Великобритании, Германии.

Изучение опыта поликультурного образования будущих социальных педагогов в отдельных странах позволило определить ее цель, содержание и особенности реализации: учет в системе профессиональной подготовки социального запроса на соответствующий уровень квалификации специалистов, в том числе в контексте имеющейся поликультурной ситуации; введение в систему профессиональной подготовки педагога изучения этнокультурного опыта региона и государства в целом; формирование поликультурной компетентности будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: многокультурность, поликультурное образование, профессиональная подготовка, социальный педагог, евроинтеграция.

Gurenko O. Multicultural education of future social teachers in a foreign theory and practice / the Berdyansk state pedagogical university, Ukraine, Berdyansk

In the conditions of integration of Ukraine in world and European community, orientation of the home system of higher education on positions of the Bolognaise process actualized a requirement in generalization own and study of foreign experience in area of multicultural education and preparation of young people to

life in the conditions of cultural variety.

The aim of the article is consideration of features multicultural education of future social teachers in a foreign theory and practice. The task of the article consists in determination of aims, maintenance and features of realization multicultural education of future social teachers in universities of the USA, Great Britain, Germany.

The study of experience multicultural education of future social teachers in separate countries allowed to define it aim, maintenance and features of realization: account in the system of professional preparation social request for the corresponding level of qualification of specialists, including in the context of present multicultural situation; introduction to the system of professional preparation of teacher to study of ethnocultural experience of region and state on the whole; forming of multicultural competence of future social teachers.

Key words: multiculturalism, multicultural education, training, social teacher, European integration.

Вступ. Інтеграція України до світового та європейського співтовариства, орієнтація вітчизняної системи вищої освіти на положення Болонського процесу актуалізують потребу узагальнення власного й вивчення зарубіжного досвіду в галузі полікультурної освіти та підготовки молоді до життя в умовах соціокультурного різноманіття, формування толерантності, готовності до співпраці в міжнародному контексті [1, с. 69]. Реалізація полікультурної освіти у вищому педагогічному навчальному закладі України сьогодні потребує вивчення різних соціальних і психолого-педагогічних аспектів феномену полікультурності, всебічного дослідження й виявлення наявного перспективного досвіду його впровадження за кордоном.

Так, проблеми інтернаціоналізації вищої школи сьогодні досліджують зарубіжні й українські науковці: Н. Авшенюк (Україна), Дж. Бенкс (США), А. Бойко (Україна), Г. Бредандж (Швеція), А. Галлахер (Північна Ірландія), Р. Гош (Канада), Дж. Гартлі (Великобританія), С. Гіс (Іспанія),

О. Джуринський (Росія), А. Йогев (Ізраїль), Г. Круїф (Нідерланди), М. Лі (Малайзія), Г. Лопес (Іспанія), М. Макменіман (Австралія), Т. О'Салліван (Великобританія), А. Сбруєва (Україна), С. Томлінсон (Великобританія), С. Фултон (Північна Ірландія), А. Хіклін-Хадсон (Австралія) та ін. Водночас, значний світовий теоретичний і практичний досвід у царині полікультурної підготовки у вищій педагогічній освіті розкрито в українській науці тільки фрагментарно. Цим питанням в Україні, на жаль, присвячуються нечисленні дослідження: США (Я. Гулецька), Канада (В. Погребняк, О. Слоньовська), Бельгія (Т. Кучай), Росія (О. Ковальчук, С. Фурсенко), Великобританія (О. Мілютіна).

Проведений бібліометричний аналіз педагогічних джерел, присвячених різним аспектам полікультурності, свідчить про те, що наукове дослідження проблеми започатковано американськими й канадськими вченими і пов'язане, насамперед, з необхідністю підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами та біженцями, а пізніше – вчителів та соціальних працівників до роботи в полікультурному середовищі школи. Зауважимо, що така професія як соціальний педагог у США, країнах Західної Європи ототожнюється з професією соціальний працівник у освітній сфері.

Ми вважаємо, що на часі є врахування досвіду професійної підготовки соціальних працівників до полікультурної роботи в школі для організації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів в умовах українського педагогічного університету.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є розгляд особливостей полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у зарубіжній теорії й практиці. Завдання статті полягає у визначенні мети, змісту й особливостей реалізації полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у вишах США, Великої Британії, Німеччини.

Виклад основного матеріалу статті. Започаткування фахової підготовки соціальних працівників у США пов'язане із впровадженням Нью-Йоркським благодійним товариством шеститижневої літньої програми навчання

соціальних працівників (1897 р.), яка стала стимулом до появи значної кількості навчальних центрів з практичної філантропії. Вважається, що ідея вищої соціально-педагогічної освіти виникла й оформилась у період між 1904-1907 рр. і була апробована у Чиказькій школі для служб і філантропій (згодом школа стала частиною Чиказького університету) [2].

У середині 70-х років XX ст. в США прослідковувалася загальна тенденція до організації професійної освіти педагогів, що характеризувалася необхідністю перегляду соціокультурних пріоритетів і перебудови освітньої системи на нових демократичних засадах у відповідності до вимог часу й із урахуванням особливостей різних мов і культур населення. Це істотно вплинуло на змістове наповнення програм підготовки соціальних працівників (соціальних педагогів). Тож більшість навчальних закладів надавали перевагу так званому «середньому курсу», який визначав п'ять обов'язкових навчальних курсів, а саме: «Поведінка людини і навколишнє середовище», «Служби соціального захисту та допомоги», «Соціальна робота», «Цінності та професійна етика» та ін. [3, с. 2238–2247.].

Полікультурна освіта в університетах США відстоювала політику мультикультуралізму, яка повільно але міцно затверджувалась у курікулумі й навчальних матеріалах. Ці значні за обсягом наміри підтримувалися новими програмами акредитації та зміненими стандартами сертифікації педагогів у різних штатах, з'являлося нове бачення шляхів їх підготовки до роботи з диверситивними учнями [4].

Змістовий аспект полікультурної педагогічної освіти передбачав введення таких курсів, як «Основи полікультурної освіти», «Регіональні питання полікультурної освіти», «Теорії змісту освіти», «Творче вирішення конфліктів», «Культура та історія етнічних меншин», «Основи білінгвальної освіти», «Розробка курікулуму полікультурної освіти» та інші [5, с. 192-197].

Американські університети ставили за мету готувати полікультурного фахівця, здатного ефективно працювати в умовах зростання етнічного, культурного різноманіття суспільства. Так, Стандарти Національної Ради з

Акредитації Педагогічної Освіти (2002 р.) містили такі критерії педагогічної освіти бакалаврів в університетах США: підтримання полікультурних та глобальних перспектив у курікулумі педагогічної освіти; досвід роботи на практиці з культурно диверситивними учнями, дітьми з альтернативним розвитком; наймання на роботу фахівців, які належать до різних економічних, расових, культурних груп; культурно-диверситивний склад факультетів підготовки вчителів.

Нині в США функціонують принаймні 97 університетів, що пропонують програми полікультурної освіти, які можуть мати різні варіації, але відображують цінності й ідеали полікультурної освіти. Найпоширенішими є такі: програми полікультурної, багатомовної/полікультурної, багатомовної, білінгвальної, білінгвальної/полікультурної, білінгвальної/кроскультурної, білінгвальної/бікультурної, спеціальної, крос-культурної, культурної/мовної освіти, складання курікулуму та викладання у полікультурному середовищі, навчання англійської як другої мови, вивчення окремих мов і культур: португальської та бразильської, іспанської, французької та латинської, російської, китайської.

У вимогах до програм університетської освіти, висунутих Національною Радою з педагогічної акредитації, зазначається, що вони повинні відображувати ідеали плюралістичного американського суспільства; мати вільний від будь-яких стереотипів і упереджень зміст; передбачати обов'язкове вивчення однієї чи більше іноземних мов, сприяти розвитку культурної та мовної грамотності; мати інтегрований, а не додатковий характер введення полікультурного компонента в усі складники програми; бути достатньо гнучким [6, с. 20].

Науково цікавою є канадська полікультурна освітня традиція, яка бере початок у 1971 р. (полікультуралізм офіційно проголошено пріоритетним принципом державної політики) й закріплюється Актом канадської полікультурності 1988 року [7]. Вищі педагогічні навчальні заклади намагаються розв'язувати питання формування полікультурного виховного

середовища й полікультурної підготовки фахівців для системи освіти (у тому числі соціальних працівників (соціальних педагогів)) різними шляхами. Переважна більшість університетів і педагогічних факультетів мають власні стратегії, що стосуються проблем культурного різноманіття, расизму, дискримінації, прав людини й студентства, які розглядаються як складники полікультурної освітньої політики цих закладів [8, с. 155-157].

Специфіка полікультурної соціально-педагогічної освіти в Канаді розглядається в національному контексті (61% – англійське населення, 24% – французьке, 15% – інше) й пов'язана з діяльністю Канадської Асоціації соціальних працівників (CASW), яка була створена в 1926 році, являє собою Федеративну структуру, до якої входять 10 провінцій і територіальних асоціацій. Кооперація і співробітництво всередині CASW між асоціаціями провінцій та школами соціальної роботи здійснюється на регіональному рівні, і має безпосереднє відношення до національної політики.

Школи соціальних працівників (соціальних педагогів) мають професійну і академічну ідентичність. Професійна ідентичність ґрунтується на стандартах практики, що відстоює необхідність контролю якості роботи й суспільний захист. Академічна ідентичність, пов'язана з членством в університетській спільноті, включає встановлення зв'язків із студентськими товариствами через членство в CASW. Ці «навчальні товариства» об'єднують більшість академічних організацій в Канаді. Під захистом CASW проводяться ділові зустрічі і наукові конференції для спеціалістів з соціальної (соціально-педагогічної) роботи, викладачів та студентів.

Університетські програми рівня бакалавра збалансовано поєднують академічні курси соціально-гуманітарних наук з циклом професійної практики. До традиційного курсу навчання (соціальне адміністрування, соціальні дослідження, розвиток людини та соціальний розвиток тощо) в канадських школах були введені такі прикладні предмети, як: «Курс мультикультуралізму», «Профілактика сексуального насильства над дітьми, жорстокості в родині», «Курс правознавства» тощо (CASW, 1988 р.) [9]. Це

свідчить про те, що в канадських програмах підготовки фахівців соціально-педагогічної галузі надається значна увага формуванню професійної компетентності фахівців, що дозволить їм працювати у диверсифікованому (полікультурному) суспільстві.

Сьогодні Україна тримає курс до Євроінтеграції. Тому цікавим і важливим нині є досвід окремих країн Євросоюзу щодо полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів. Оскільки на сучасному етапі характерною ознакою більшості спільнот є зростання культурної розмаїтості внаслідок інтенсивних міграційних процесів, визначальною концепцією соціального розвитку суспільств західного типу стала ідеологія соціальної злагоди й взаєморозуміння усіх суспільних груп. Соціальна рівновага в таких суспільствах має досягатися на ґрунті соціального партнерства та соціальної комунікації (Ю.Хабермас, Дж. Александер). Школа, яка є відображенням ситуації, що склалася в суспільстві, реагує відповідним чином на ці суспільні зміни. У сучасному відкритому полікультурному європейському суспільстві по-новому визначається місце і роль педагога у навчанні і вихованні учнів, висувуються нові вимоги до його фахової підготовки.

Аналіз документів, прийнятих європейськими організаціями, та результатів наукових досліджень, здійснених європейськими центрами полікультурної освіти, свідчить про те, що сучасна Європа надає великого значення підготовці фахівців до педагогічної діяльності, в тому числі соціальних педагогів, за умов культурно розмаїтого учнівського середовища. Йдеться про врахування не лише психофізичних та інтелектуальних індивідуальних особливостей розвитку учнів, а й про врахування так званих контекстних чинників – культурно-етнічних, соціальних, релігійних тощо, які є досить змінними в сучасних спільнотах.

З метою розвитку соціальної освіти в Європі як єдиній соціальній спільноті були створені: Європейська асоціація шкіл соціальної роботи, Європейська асоціація центрів підготовки у галузі соціально-виховної роботи, Європейська асоціація інституцій дитячого та молодіжного дозвілля, Мережа

інформації про освіту в Європі, Асоціація досліджень і підготовки з метою включення в Європу, Європейський центр громадського виховання та інші. Основним завданням діяльності цих організацій є інтернаціоналізація соціальної/соціально-педагогічної освіти Європи, розширення контактів між європейськими країнами, збільшення у низці країн асигнувань на зміцнення контактів та розвиток співробітництва європейських вищих шкіл [10, с. 140-141].

Розглянемо особливості полікультурної підготовки соціальних педагогів (працівників) у деяких країнах Євросоюзу. Наприклад, нині в університетській освіті Великої Британії враховуються вимоги Національної асоціації полірасового виховання щодо розробки педагогічних програм підтримки різноманіття культур у британському суспільстві. Одна з них, завершена наприкінці 70-х років XX ст., вже передбачала допомогу у міжкультурній взаємодії та розвиткові відносин через реалізацію конкретних заходів сприяння формуванню полікультурного виховного середовища в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: уведення інформації про національні меншини й культурне різноманіття до навчальних книг; створення допоміжних і спеціалізованих навчальних програм для етнічних і расових меншин; запровадження у навчальних програмах рекомендацій із виховання усвідомленої етнокультурної належності; проведення занять для ознайомлення з іншими культурами [11].

Тож професійна підготовка педагога у Великій Британії орієнтована на формування особистості педагога-європейця, який може працювати в полікультурному суспільстві, в різноманітному навчальному середовищі, в альтернативних педагогічних системах. Полікультурно компетентний педагог, на думку європейських фахівців, усвідомлює існування різноманітних культур, критично сприймає і оцінює можливості культурного діалогу та міжкультурних зв'язків, є з'єднувальною ланкою між учнями, представниками різних культур, підтримує в них прагнення до міжкультурного взаєморозуміння.

Прийнятий у 2002 році Національний стандарт кваліфікованого вчителя є провідним державним документом, який регламентує педагогічну освіту в Англії й Уельсі на сучасному етапі. Уже в першому розділі цього стандарту «Професійні цінності в діяльності вчителя» на перше місце винесено таку настанову: покладати великі надії на кожного учня, поважати його соціальні, культурні, мовні, релігійні та етнічні особливості і всіляко сприяти високим навчальним досягненням учнів [12, с. 6].

Пізніше деякі вимоги, викладені в цьому документі були враховані в організації полікультурної підготовки соціального працівника (соціального педагога) освітньої галузі. Так, у багатьох британських університетах були введені програми підготовки фахівців до роботи з полікультурним контингентом учнів. Наприклад, на педагогічному факультеті університету Глазго (Шотландія) майбутнім спеціалістам пропонують навчальний модуль, який складається з двох юнітів: «Сучасне розуміння навчання як соціальної діяльності» й «Глобалізація і врахування культурних особливостей в освіті» [13, с. 4].

Опановуючи перший компонент навчального модуля, студенти вивчають полікультурну сутність шотландського суспільства, критично аналізують полікультурний, антирасистський, міжкультурний і глобалізаційний напрями в педагогіці. Вони розмірковують над такими поняттями, як расова різноманітність, культурна ідентичність, глобалізація, соціальна справедливість, рівність у сучасному та історичному контекстах. [13, с. 5-25]. Другий компонент навчального модуля стосується таких головних проблем: культурний плюралізм у британському суспільстві; міжкультурна освіта; вплив глобалізаційних процесів на розвиток держав-націй; порівняльна характеристика індивідуального навчання та навчання в групі [13, с. 26].

Сучасна вища освіта Німеччини є унікальною системою, педагогічним простором, у рамках якого відбувається не стільки територіальне возз'єднання, скільки духовний, світоглядний розвиток німецької нації. Дослідники (Н. Абашкіна, Н. Воробйов, О. Пришляк, Л. Пуховська,

В. Тименко, Н. Якса та ін.) вважають, що одним із пріоритетних завдань саме сьогодні є входження в «єдину європейську школу», однак при безумовному збереженні кращих національних традицій. Тому в Німеччині здійснюється перегляд не тільки цілей і завдань, але й модернізація змісту освіти відповідно до нової соціокультурної ситуації. Виникнення цієї проблеми має, насамперед, політичні корені і є результатом об'єднання двох у недавньому минулому незалежних німецьких земель – ФРН і НДР. Мається на увазі возз'єднання в єдине ціле двох різних менталітетів, способів життя – «радянського» і «капіталістичного», що відобразилося, зокрема, на освітній ситуації Німеччини [14, с. 96].

Серед ключових компетенцій, на які роблять ставку вищі Німеччини (в тому числі й педагогічні), поряд із предметною, діяльнісно-дієвою, виділяють і компетентність володіння культурними нормами, іноземними мовами, а також соціальну компетентність або вміння йти на контакт; уміння працювати на основі співробітництва. Якщо звернутися до аналізу змісту освітніх програм, то кидається в очі наявність у них таких аспектів: реалій і культурно-історичних образів країни; глобальних універсальних феноменів, що мають загальнолюдський характер, вільний від національної, культурної та мовної специфіки; реалій і культурно-історичних зразків власної країни в контексті світового освітнього досвіду [14, с. 45].

Однією з навчальних дисциплін, яку вивчають як майбутні фахівці, в компетенцію майбутньої професійної діяльності яких входить процес спілкування з різними категоріями громадян, включаючи педагогів загального та спеціального профілів, так і соціальні педагоги й соціальні працівники в усіх вищих навчальних закладах Німеччини – «Міжкультурна педагогіка». Її мета полягає у формуванні базової кваліфікації соціальних педагогів, в оволодінні спеціальними знаннями, вміннями і навичками міжнародного досвіду діяльності із розв'язання міжнаціональних та міжкультурних проблем, котрі в останні роки набувають актуальності в різних напрямках соціально-педагогічної діяльності. Цей курс передбачає широке застосування методу

порівняльного аналізу при вивченні таких тем, як: «Європейська інтеграція і зміна соціальних проблем»; «Універсальні та специфічні концепції соціального забезпечення і права на освіту»; «Європейська освітня та соціальна політика (транснаціональні системи соціального забезпечення та європеїзація освітніх систем)»; «Міжкультурне спілкування як принцип в освітній та соціальній системах».

Технологія вивчення курсу базується на модульній системі. Це означає, що студенти мають можливість обрати лише ті модулі, що відповідають їх інтересам і мотивації. Під час вивчення експериментального курсу «Виховання в дусі європейської спільноти» студентам на вибір пропонуються такі модулі: «Оволодіння іноземною мовою з орієнтацією на спеціальність», «Виховання в дусі європейської спільноти», «Двосторонні та багатосторонні семінари», «Вивчення іншої країни або зарубіжної практики».

Студенти, які в процесі навчання обирають всі модулі та успішно їх завершують, отримують додатковий документ – «Додатковий сертифікат з підготовки до виховання в дусі європейської спільноти», що є свідченням першої додаткової кваліфікації у сфері міжкультурної інтернаціональної соціальної роботи.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Вивчення досвіду полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів у окремих країнах дозволило визначити її мету, зміст та особливості реалізації: врахування в системі професійної підготовки соціального запиту на відповідний рівень кваліфікації фахівців, у тому числі в контексті наявної полікультурної ситуації; введення в систему професійної підготовки педагога вивчення етнокультурного досвіду регіону й держави загалом; формування полікультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку є запровадження зарубіжного досвіду полікультурної підготовки майбутніх соціальних педагогів у практику роботи вищих педагогічних навчальних закладів України.

Література:

1. Погребняк В. Формування полікультурного виховного середовища у вищій педагогічній освіті зарубіжних країн / В. А. Погребняк // Збірник наукових праць Полтавського держ. педагогічного університету ім.В.Г.Короленка: Педагогічні науки . – 01/2012 . – Вип.1(54): Педагогічні науки . – С. 69-75.
2. Пономаренко О. В. З історії започаткування соціальної роботи в Америці / О. В. Пономаренко // Вісник Запорізького державного університету. – 2002. – № 1.
3. Enciclopedia of Social Work (National Assotiation of Social Workes). – N.Y., 1997. – С. 2238-2247.
4. McLaren P. Revolutionary multiculturalism: pedagogies of dessent for the new millenium. – Boulder, CO: Westview. – 1997. – 230 p.; Фрейре П. Педагогіка пригноблених / Пер. з англ. О. Дем'янчук. – К.: Юніверс, 2003. – 166 с.
5. Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование. – М.: Народное образование, 1999. – 208 с. – Библиогр.: с.192–197.
6. Jamieson A., Curry A., Martinez G. School enrollment in the United States – social and economic characteristics of students. – Washington: U.S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, U.S. Census Bureau. – 2001. – P. 20-533.
7. Canadian Multiculturalism Act [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://www.pch.gc.ca/progs/multi/policy/act_e.cfm.
8. Погребняк В. Полікультурна освітня політика Канади / В. Погребняк // Зб. наук. Праць Полтавського держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. – Серія «Педагогічні науки». – Вип. 6 (53). – Полтава, 2006. – С. 152-158.
9. International Handbook of Social Work Education / edited by Thomas D. Watts, Doreen Elliott, Nazneen S. Mayadas. – Greenwood Press, West port: Connecticut, London, 1995. – 613 p.
10. Пришляк О. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів Німеччини до роботи у полікультурному просторі / Оксана Пришляк //

Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2007. – № 2. – С. 140-144.

11. Джуринский А. Н. Воспитание в поликультурном мире [Электронный ресурс] // А. Н. Джуринский // Воспитание в России и за рубежом – Режим доступа: // <http://old.prosv.ru/metod/dgur>.

12. Department for Education and Skills/Teacher Training Agency. Qualifying to Teach: Professional Standards for Qualified Teacher Status and Requirements for Initial Teacher Training. – London: DFES, 2002. – 20 p.

13. Gay G. A Synthesis of Scholarship in Multicultural Education [Електронний ресурс]. – 1994. – 21 p. – Режим доступу: <http://www.info.ncrel.org>

14. Якса Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності кримського регіону : дис ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Якса Наталя Володимирівна. – К. : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, 2009. – 464 с.

References:

1. Pohrebnyak V. Formuvannya polikul'turnoho vykhovnoho seredovyscha u vyshchiiy pedahohichniy osviti zarubizhnykh krayin / V. A. Pohrebnyak // Zbirnyk naukovykh prats' Poltavs'koho derzh. pedahohichnoho universytetu im.V.H.Korolenka: Pedahohichni nauky . – 01/2012 . – Vyp.1(54): Pedahohichni nauky . – S. 69-75.

2. Ponomarenko O. V. Z istoriyi zapochatkuvannya sotsial'noyi roboty v Amerytsi / O. V. Ponomarenko // Visnyk Zaporiz'koho derzhavnoho universytetu. – 2002. – № 1.

3. Enciclopedia of Social Work (National Assotiation of Social Workes). – N.Y., 1997. – С. 2238-2247.

4. McLaren P. Revolutionary multiculturalism: pedagogies of dessent for the new millenium. – Boulder, CO: Westview. – 1997. – 230 p.; Freyre P. Pedahohika pryhnohlenykh / Per. z anhl. O. Dem"yanchuk. – K.: Yunivers, 2003. – 166 s.

5. Dmytryev H.D. Mnohokul'turnoe obrazovanye. – M.: Narodnoe obrazovanye, 1999. – 208 s. – Byblyohr.: s.192-197.
6. Jamieson A., Curry A., Martinez G. School enrollment in the United States – social and economic characteristics of students. – Washington: U.S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, U.S. Census Bureau. – 2001. – P. 20-533.
7. Canadian Multiculturalism Act [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: // http://www.pch.gc.ca/progs/multi/policy/act_e.cfm.
8. Pohrebnyak V. Polikul'turna osvityna polityka Kanady / V. Pohrebnyak // Zb. nauk. Prats' Poltavs'koho derzh. ped. un-tu im. V. H. Korolenka. – Seriya «Pedahohichni nauky». – Vyp. 6 (53). – Poltava, 2006. – S. 152-158.
9. International Handbook of Social Work Education / edited by Thomas D. Watts, Doreen Elliott, Nazneen S. Mayadas. – Greenwood Press, West port: Connecticut, London, 1995. – 613 p.
10. Pryshlyak O. Profesiyna pidhotovka maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv Nimechchyny do roboty u polikul'turnomu prostori / Oksana Pryshlyak // Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatyuka. Ser. Pedahohika. – Ternopil', 2007. – № 2. – S. 140-144.
11. Dzhurynskyy A. N. Vospytanye v polykul'turnom myre [Elektronnyy resurs] // A. N. Dzhurynskyy // Vospytanye v Rossyy y za rubezhom – Rezhym dostupa: // <http://old.prosv.ru/metod/dgur>.
12. Department for Education and Skills/Teacher Training Agency. Qualifying to Teach: Professional Standards for Qualified Teacher Status and Requirements for Initial Teacher Training. – London: DFES, 2002. – 20 p.
13. Gay G. A Synthesis of Scholarship in Multicultural Education [Elektronnyy resurs]. – 1994. – 21 p. – Rezhym dostupu: <http://www.info.ncrel.org>
14. Yaksa N. V. Profesiyna pidhotovka maybutnikh uchyteliv do vzayemodiyi sub'yektiv osvitynoho protsesu v umovakh polikul'turnosti kryms'koho rehionu : dys ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Yaksa Natalya Volodymyrivna. – K. : Instytut pedahohichnoyi osvity i osvity doroslykh APN Ukrayiny, 2009. – 464 s.

